

УДК 165.12:930.1

DOI: 10.18523/2617-1678.2019.3.69-75

Бондаревська І. А.

<http://orcid.org/0000-0002-4807-0839>

ПРО СУБ'ЄКТА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ

Історія філософії як філософська дисципліна має двоїсте завдання. Історик філософії мусить шукати факти й опікуватися думками. Дискусії щодо поєднання цих завдань тривають. Мета цієї розвідки – прояснити поняття суб'єкта історико-філософського пізнання, функції та форми його присутності у дослідницьких текстах. Маємо прийняти як вихідний пункт декілька припущень. По-перше, тексти є тим місцем, у якому можна локалізувати такого суб'єкта, оскільки він не збігається з емпіричним суб'єктом. Навпаки, емпіричний суб'єкт здобуває свою ідентичність як дослідник у тексті й через текст. По-друге, дослідницький текст наводить мости між минулим і теперішнім, тобто зобов'язує дослідника не лише висловлювати свої думки, а й чути інші (з минулого). По-третє, існування інтерпретаторів як соціальної групи спростовує можливість прямого контакту тексту і читача та обіцяє реалізувати цей контакт у дослідницькому тексті. Отже, хоча текст сам по собі не становить винятковий інтерес для дослідника, суб'єкт історико-філософського пізнання може бути реконструйований саме на основі текстів. У процесі реалізації поставленої мети визначено, в чому полягає специфіка історико-філософського пізнання та які вимоги висуває текст до свого читача; з'ясовано значення настроїв і почуттів у історико-філософському пізнанні та особливості, що відрізняють суб'єкта історико-філософського пізнання від інших суб'єктів пізнання. В основу аналізу покладено деякі теоретичні пропозиції І. Ш. Зарка та Ф. Р. Анкерсміта. Свої висновки автор підтверджує коротким порівняльним аналізом двох досліджень філософії XVIII століття.

Ключові слова: історико-філософське пізнання, історико-філософське дослідження, філософська історія філософії, суб'єкт і об'єкт пізнання, історичний досвід, текст і контекст.

Вступ

Мета цієї розвідки – розкрити специфіку суб'єкта історико-філософського пізнання, функції та форми його присутності у дослідницьких текстах. Оскільки історик філософії має справу з текстами і продукує тексти, аналіз буде спрямовано на текст і його спроможність продукувати фігуру суб'єкта, яка визначає режим ретрансляції змісту філософського джерела. В центрі моєї уваги буде суб'єкт як продукт дослідницької інтерпретації, тобто суб'єкт, якого конструює текст дослідника, адже саме цей текст конкурує

з текстом-джерелом у справі істини. І це зрозуміло, існування інтерпретатора підважує модель прямого контакту філософа і читача. Отож, фахова інтерпретація цілком «законно» посідає місце посередника, який регулює доступ до джерела, і таким чином стає учасником історико-філософського процесу. А це означає, що дослідник несе відповідальність не лише за якість своєї роботи, а й за філософський етос, який він фактично і репрезентує. Тому не вщухають дискусії щодо філософського характеру самої історії філософії. Питання в тому, як розуміти цей властиво філософський «фермент» і чи може він

бути свідомою настановою дослідження? Це питання пов'язане з низкою інших. Що повідомляє історик філософії у своєму тексті? В який спосіб він реалізує свою репрезентативну щодо минулого функцію? Що відрізняє суб'єкта історико-філософського пізнання від інших суб'єктів пізнання? Шукаючи відповіді на ці запитання, я сподіваюсь досягти поставленої мети.

Послідовність аналізу буде такою. Спочатку розгляну деякі теоретичні пропозиції щодо вирішення поставлених запитань, потім проілюструю ці пропозиції на двох дослідженнях філософії XVIII ст. і сформулюю висновки про специфіку і роль суб'єкта в історико-філософському пізнанні.

Почнемо з теоретичних підходів.

Що змушує дослідників читати і перечитувати тексти, крім зобов'язань фаху та вимог академічної доброчесності? Відповідь, як здається, є очевидною. Історик філософії шукає істину так само, як і автор, якого він коментує. Проте чи є це та сама істина? Йдеться про заангажованих суб'єктів чи про нейтральних спостерігачів?

Ці запитання набували різного значення і форми в різних філософських традиціях. У сучасних вітчизняних дискусіях вони корелювали з джерелознавчою, перекладацькою та біографічною проблематикою (Ткачук, 2006; Менжулін, 2010); в аналітичній – тривалий час були розчинені у дискусіях стосовно значення історії філософії взагалі та дослідження контекстів як умови тлумачення філософських текстів (Джохадзе, 2014; Kristeller, 1985; Sorrell, 2005). У континентальній традиції їх було виокремлено і позиціоновано як ключові питання (Голіченко, 2004; Йосипенко, 2016). Виник навіть спеціальний термін *філософська історія філософії*, який фокусував увагу на об'єкті пізнання, а через нього і на його суб'єкті. Цей термін запропонував французький філософ Ів Шарль Зарка. Його концепція, на мій погляд, дає відповіді на поставлені запитання і просуває до розуміння суб'єкта історико-філософського пізнання¹.

Текст і контекст

І. Ш. Зарка зауважує, що поширеною помилкою серед дослідників стало «зловживання контекстом». Зокрема, історія ідей і понять як дослідницька практика передбачає контекстуалізацію, яка дає змогу виявити історичне походження, своєрідність та історичне значення

певних ідей. Проте історія тут, на думку дослідника, явно переважає над філософією. За фасадом наукової прискіпливості, яку культивує цей метод, замовчується низка проблем, із ним пов'язаних. Навіть у першому наближенні до «темного» (непроявленого) потойбіччя текстів вимальовуються цілком реальні проблеми і перешкоди на шляху пізнання. Найперша полягає в тому, що посилення на контекст має враховувати важливу обставину: сам контекст не є даністю, докнаним історичним фактом. Він є результатом теоретичної реконструкції, а сама ідея (поняття) є частиною контексту, тобто може змінювати сам контекст, як це буває у герменевтичному співвідношенні цілого і його частини. До того ж, надмірні сподівання, які покладають на контекст, зазначає І. Ш. Зарка, деформують предметне поле дослідження, спричиняють децентралізацію погляду. Це означає, що увага дослідника переноситься назовні тексту, тобто джерело, у якому висловлюється філософ, стає другорядним. Це доволі серйозна річ, адже у філософії головним є висловлювання філософа. Досліднику важливо знати, до якої думки спрямовує нас автор, «коли він пише те, що він пише» (Zarka, 2005, р. 158). Позицію І. Ш. Зарка підтримує інший історик філософії. Він цитує свого колегу і наголошує, що історик філософії повинен увійти (enter into) в думку, виявити глибину і багатство прихованих у ній проблем (Smaltz, 2013, р. 313). Він згоден з І. Ш. Зарка у питанні відмінності суб'єкта пізнання в історії ідей (понять) та суб'єкта історико-філософського пізнання. Ні філософ, ані його коментатор не залишаються безпристрасними у процесі пізнання. Історія ідей розгортається ніби перед очима *нейтрального* спостерігача, а філософське тлумачення тексту орієнтується на думку (висловлювання), яку прагнув донести філософ у своєму тексті і яку, як він сподівався, зрозуміють його читачі – в минулому і майбутньому.

Ще одна особливість філософських текстів полягає в тому, що вони (їхні смисли) не можуть бути замкнені в межах локального історичного буття; вони адресовані будь-якій мислячій істоті, тобто трансцендують свій історичний час і звертаються до теперішності з не меншою наполегливістю, ніж кілька століть тому. Тобто філософський текст належить розглядати як історичний та позаісторичний одночасно (Zarka, 2005, р. 154–156). Це розгорнута у часі розмова про предмет спільної зацікавленості, який має різне тлумачення в різних історичних світах.

Розмірковуючи про специфіку історико-філософського пізнання, І. Ш. Зарка пропонує свою

¹ Я спиратимусь на англomовний варіант статті І. Ш. Зарка (Zarka, 2005). Українською мовою цю концепцію представлено у статті Тетяни Голіченко з посиланням на джерело, опубліковане французькою мовою (Голіченко, 2008).

типологію досліджень на основі розрізнення об'єктів аналізу (Zarka, 2005, р. 156–158). Дослідження може бути орієнтоване на висловлювання як подію, що тягне за собою розгляд відносин і взаємодій з іншими текстами і суб'єктами. Воно може бути орієнтоване на сам текст, але в сенсі семантико-лінгвістичного аналізу. І нарешті – бути спрямоване на висловлену в тексті думку. Тільки останній варіант, вважає І. Ш. Зарка, відкриває філософську перспективу аналізу.

Зробимо попередній висновок. Концентрованість на думці, яку втілено у тексті, відповідає філософському підходу до історії філософії. Йдеться про живу участь дослідника у предметі свого дослідження, необхідність вникнути в суть тієї розмови, до якої запрошує джерело. Жодної нейтральності. Адже зрозуміти текст як висловлювання думки (філософської думки) – означає встановити режим співвіднесення того запитування стосовно себе і свого життя, яке здійснює філософ, коли пише свій текст, і запитування, яке реалізує у своєму тексті інтерпретатор. Очевидно, що без настанови на таке запитування пересічному читачеві буде складно розкрити філософський зміст тексту. А брак такої інтенції у дослідника позбавляє його текст філософського сенсу.

Звичайно, І. Ш. Зарка не заперечує значення різних методів, він лише проти зловживання ними за рахунок філософських інтерпретацій. Додам, що ідею пристрасного, почуттєво забарвленого філософського мислення дослідники знаходять у Бенедикта Спінози, Фрідріха Ніцше і Теодора В. Адорно (Klein, 2013).

У своїх міркуваннях І. Ш. Зарка не акцентує поняття суб'єкта. Він лише наголошує на важливості перенесення уваги з тексту на зміст, щоб правильно визначити свій об'єкт. Кінцевий продукт дослідження – це думка, яка стає думкою інтерпретатора, і завдяки його майстерності є також думкою, максимально наближеною до задумки філософа. Без цих напружених мисленевих взаємодій неможливо уявити собі історію філософії. Власне, в цих взаємодіях засвідчує своє існування філософський суб'єкт пізнання. Не буває об'єкта без відповідного йому суб'єкта.

Але спробуємо перевірити концепцію І. Ш. Зарка на конкретних текстах.

Розглянемо приклади, які, я вважаю, дадуть змогу прояснити суть предмета обговорення. Правда, сам І. Ш. Зарка відмовлявся від таких ілюстрацій, цілком слушно усвідомлюючи небезпеку прямої проекції теоретичних викладок на процес дослідження. Методологія – це рефлексія пізнавального процесу, її місце поряд або всередині самого процесу. В жодному сенсі

вона не визначає процес. Але опоненти закидали досліднику брак прикладів як недолік, який ускладнює розуміння його ідей (Schneewind, 2006). Пропоную розглянути два дослідження, які інтуїтивно можна віднести до історико-філософських, проте, як буде показано, лише одне з них варто вважати таким. Для нашої мети цілком достатньо буде проаналізувати вступ, щоб виявити пріоритети дослідника та розпізнати фігуру суб'єкта, яку пропонує текст.

Перший приклад я б назвала дослідженням «із холодним серцем», або розслідуванням. Застерігаю щодо асоціацій з «серцезнавством», про яке писала Марина Ткачук (Ткачук, 2008). Я повністю поділяю її критичну позицію, але не змогла знайти кращого слова.

Переді мною дві книжки. Одна з них – «Пізнай самого себе: Неоплатонічні джерела в творчості Г. С. Сковороди» (Бартоліні, 2017). Сама назва налаштовує читача на глибокі антропологічні роздуми і формує певні емоційні реакції (у представників нашої культурної традиції). Але, відкривши книжку, ви потрапляєте в атмосферу суворого наукового дискурсу, який змушує забути про почуття і будь-які натяки на тепле і затишне «серцезнавство». Запропонований авторкою рівень фахової розмови приємно вражає. Але поступово приходить розуміння, що цей текст задуманий не для філософськи налаштованого читача. Зосередженість на джерелах творчості філософа актуалізує тему контексту, а лексичний і семантичний аналіз тексту затіняє філософський (універсальний) сенс висловлювання. До того ж зовсім немає ознак особистого ставлення до матеріалу.

Змістовно вступ складається з формулювання мети, короткої біографії Сковороди, доводів щодо доцільності пошуку неоплатонічних впливів, обґрунтування способів реконструкції цих впливів і огляду структури книжки. В наявності є всі слова, які характеризують погляди українського філософа: Бог, любов, самопізнання тощо. Немає лише конструкцій, які б виражали ставлення до об'єкта дослідження, і це напевне тому, що об'єктом є зв'язки, а не змісти. Текст ніби говорить: нічого особистого, тільки факти. Отже, суб'єкт пізнання постає як спостерігач – без властивостей, почуттів, настроїв.

Якщо скористатися концепцією І. Ш. Зарка, маємо віднести дослідження Бартоліні до того типу, в якому абсолютно переважає лінгвістично-семантичний та контекстуальний аналіз. Тобто аналіз зосереджено на тексті й контексті, а не на думках, які хотів донести філософ у своїх творах. Справді, важко припустити, що Сковороду

цікавило питання витоків його творчості, зокрема неоплатонічних. Його цікавили інші, практичніші речі, які стосувалися пошуку істинного щастя у житті та мали б цікавити кожну мислячу людину. Визначальна інтенція мислителя не збігається з інтенцією дослідника, і тут можна помітити етичну проблему: нехтування волею автора і намагання дізнатися про нього більше, ніж він сам про себе знав¹. Отож, книга про Г. Сковороду є якісним науковим продуктом (Довга, 2017), але вона не є філософською, навіть якщо за критерій оцінки взяти академічну філософію. Остання завжди зберігає зв'язок із вільним мисленням, пошуками істини та сенсу людського життя (Ткачук, 2000).

«Холодне серце» дослідження вочевидь контрастує з пристрасністю текстів українського мислителя. Можливо, це ефект перекладу? Ні. Це ефект підходу.

Наступна книжка – «Кантова антропологія: джерела, констеляції, моделі» (Козловський, 2014) показує нам іншого суб'єкта дослідження. Передмова починається з емоційно забарвленого визначення виняткової ролі Іммануїла Канта в європейській інтелектуальній традиції. Дослідник наголошує на сучасності та актуальності Кантових ідей, у сенсі сприяння пошуку відповідей на питання, що «нас хвилюють» (Козловський, XIII). Він зазначає революційний характер нової критичної філософії, яка уславила ім'я її автора та спричинила «могутній» вплив (Козловський, XV) на інших мислителів. У вступі окреслено «вражаюче» (Козловський, XVII) різноманіття філософської спадщини Канта та аргументовано роль Кантової антропології для розв'язання сучасних проблем людського буття. І ще подано огляд кантознавчої літератури антропологічного спрямування.

З самого початку читач має відчутти силу захоочення, яку генерує своїм текстом дослідник, розпалюючи пізнавальний та практичний інтерес особистим ставленням до того, що є об'єктом дослідження.

Я навмисне виокремила у тексті слова, які виражають емоції, ставлення до об'єкта дослідження і транслюють його читачеві. Але, безумовно, сама по собі емоційна складова не забезпечує глибину і якість історико-філософського дослідження. Ми знаємо немало публікацій про Г. Сковороду, в яких немає нічого, крім емоцій. І в таких випадках доречно порадити автору вгамувати пристрасні й перейти до аналізу. Проте

це жодним чином не стосується аналітичної праці В. Козловського. Емоційний елемент, звісно, має значення, і вплив риторичних засобів на людину ніхто не відміняв. Та суть справи не в риторичності. Автор демонструє особисту залученість до Кантових розмислів, він у прямому сенсі занурений у процес і захоочує читача своїм власним прикладом. Об'єкт (думка) вимагає цілком певного суб'єкта з певним набором властивостей та настанов. Звертаю увагу, що налаштованість на об'єкт впливає з самого тексту і завдяки тексту.

Навіть сухий і суворий виклад ідей, якщо він орієнтований на думку, спроможний перетворити читача на ангажованого суб'єкта. Моріс Мерло-Понті з цього приводу зазначає, що філософська ідея може існувати як результат (річ); а може – як інструмент, засіб розуміння, який супроводжує постановку питань, притаманну філософському мисленню (Merleau-Ponty, 1964, p. 130). Саме ці питання збуджують думку через текст, змушують читати і перечитувати давні тексти, маючи на увазі відмінність думки і аргумента. Аргументація передбачає віру в зовнішні об'єктивні способи доведення істини, а думка – невидима зовні – відкривається як очевидність для почуття.

Історичний досвід

Часто проблему історико-філософського пізнання формулюють у вигляді дилеми: *історія* філософії або *історія філософії*. Відтак П. О. Крістеллер і І. Ш. Зарка опиняються по різні боки барикад. Один доводить переваги історичного підходу, інший захищає філософський підхід. Проте, здається, це протиставлення втрачає сенс, якщо прийняти концепцією історичного досвіду, запропоновану Ф. Р. Анкерсмітом. Вона не лише в певний спосіб позбавляє підставності зазначене протиставлення, а й доводить ключову роль суб'єкта в історичному пізнанні.

На думку Ф. Р. Анкерсміта, в основі історичного пізнання завжди лежить певний історичний досвід. І він є також результатом пізнання, тобто не є емпіричним досвідом. Історичний досвід дослідник розділяє на три типи: об'єктивний, суб'єктивний та піднесений (Ankersmit, 2005, p. 264). Перший – це сприйняття людьми, на яких спрямовано дослідження, свого власного часу, і, таким чином, цей досвід задає онтологічний вимір історичного пізнання. Другий оснований на визнанні відмінності та різноманіття історичних світів і також на вірі у можливість розкриття інакшості цих світів силою почуттів

¹ Це питання порушувалося в нашій іншій публікації. Див.: (Бондаревська, 2017).

у теперішньому часі. Третій розглядає минуле як остаточно відокремлене від теперішнього і недоступне. Таку втрату суб'єкт (модерний суб'єкт) переживає як травму, яку не спроможне загоїти жодне історичне дослідження. І хоч як дивно, травма поєднується з тріумфом. По суті, поєднуються об'єктивний та суб'єктивний досвід. Об'єктивний у цій єдності постає як втрата і травма, суб'єктивний – як перевизначення втрати у відкритий горизонт пізнання. Усвідомлення дійсної недосяжності об'єкта трансформує недосяжність у контакт. Суть такої парадоксальної ситуації, очевидно, прояснює *aura*, відома метафора Вальтера Беньяміна (Ankersmit, 2005, р. 158, 298). Згідно з цією метафорою встановлюється асоціативний зв'язок неповторного (унікального) і справжнього (істинного). Тільки унікальне може бути справжнім, тільки недоступне (втрачене) може бути реальним. Отже, неповторність і недоступність історичних світів стають парадоксальною ознакою доступу до минулого і реалістичності починань суб'єкта. Переживання втрати виконує подвійну функцію: воно розмежовує суб'єкта і об'єкт історичного пізнання і, разом з тим, поєднує їх реальністю дотику по самій лінії розмежування. Ця лінія – місце контакту і відчуження. Піднесений історичний досвід, таким чином, запобігає «помилці антрополога», який своєю присутністю і навичками дослідницької роботи деформує об'єкт дослідження, робить його надто близьким і зрозумілим.

Історичний досвід Ф. Р. Анкерсмита – це особистий досвід. Він конститує і свого суб'єкта як інстанцію *настроїв і почуттів*. Абстракція універсального (трансцендентального) суб'єкта тут не працює. Для дослідження потрібна чуттєва спонукка і сила пристрасті, щоб довести справу до кінця. Очевидно, історіографія, за таким підходом, теж має не «холодне серце», як і філософія. Саме протиставлення суб'єкта й об'єкта стає умовним.

Наведені міркування і приклади демонструють значення суб'єктивності в історико-філософському пізнанні, зважаючи на специфіку об'єкта пізнання та особливості його історизації у досвіді. Цей суб'єкт не є абстрактним суб'єктом присутності і спостереження, оскільки у процесі пізнання задіяні прагнення, настрої і почуття. Проте це не є емпіричний суб'єкт з його випадковими і спонтанними реакціями. Історико-філософське пізнання вимагає дотримання певної дисципліни, що стосується джерел, мови, контекстів та методів дослідження, але воно не може бути редуковане до виконання цих вимог. Мають значення настрої і почуття, які не надаються до переведення у правило. Це те,

що вже сталося, що можна реконструювати лише на основі тексту. Отож суб'єкт історико-філософського пізнання – це те, з чим ми зустрічаємося у історико-філософському тексті, це настанова, яку неможливо перетворити на правило, але можна пояснити за допомогою метафори.

Пояснюючи, що таке історичний досвід, Ф. Р. Анкерсміт вдається до метафор. Одна з них – обійми Ромео і Джульєтти. Спробуємо і ми пройти таким шляхом. Для розуміння суб'єкта історико-філософського дослідження пропонуємо іншу метафору.

Гамлет запитує «Що він Гекубі, й що йому Гекуба?», розмірковуючи про сльози актора з приводу міфологічного сюжету. Перефразуємо ці запитання і отримаємо: «Що ми Сковороді, і що він нам?», «Що ми Канту, або він нам?» Відповіді, здається, цілком очевидні. Думки філософів минулих століть не мають іншого шансу на життя, крім уваги і мислення тих, що живуть сьогодні, тобто нашої уваги. Ми, своєю чергою, бережемо контакт із кожним «любителем мудрості» у минулому, з надією засвоїти бодай частку тієї мудрості, щоб розрізнити правдиве і неправдиве у своєму житті. Ангажованість такого типу не можна виміряти прагматичним інтересом або цікавістю інтелектуального туризму у минуле¹. Цей суто філософський вимір історико-філософських досліджень завжди прихований у тексті й за текстом. Визначення і аргументи – це не його царина, лише його шлях. Його безумовно можна відчутти як ангажованість, яку запалює філософський текст. Суб'єкт історико-філософського пізнання – це функція тексту (дослідження), оскільки текст відсилає до певних умов його прочитання, інспірує і драматизує рух до істини.

Висновки

Наведені міркування і аргументи вже можуть бути підставою для формулювання відповідей на запитання, поставлені на початку статті. Яку роль виконує суб'єкт в історико-філософському пізнанні? Які характеристики він має? Яким чином він представлений у тексті дослідження?

Що стосується ролі або функції, то вона є подвійною. З одного боку, суб'єкт історико-філософського пізнання пильнує усвідомлення перешкод на шляху до об'єкта дослідження (історизм), тобто ускладнює і гальмує процес пізнання. З іншого боку, його обов'язок полягає у пошуку засобів подолання цих перешкод і максимального

¹ «Ангажований» тут має різноманітні значення: залучений, причетний; служить справі, несе зобов'язання. Поняття ввів Ж. П. Сартр (Епишкин, 2010).

наближення до об'єкта пізнання. Цю суперечність, як було показано, адекватно виражено у понятті піднесеного історичного досвіду (Ф. Р. Анкерсміт). І саме вона перетворює фігуру дослідника (суб'єкта досвіду) на ключову ланку процесу пізнання.

До специфічних характеристик суб'єкта історико-філософського пізнання варто віднести особливості його об'єкта та взаємодії з ним. Оскільки об'єктом є мислення в різноманітності його історичних форм (текст і контекст є лише засобами), ангажованість суб'єкта стає неминучою. Адже думка існує тільки в суб'єкті та для суб'єкта та потребує певної відданості з боку останнього.

Суб'єкт історико-філософського дослідження не тотожний реальному досліднику і автору тексту. Це певна настанова у тексті, яка вводить у специфічну проблемність ставлення до минулого (недосяжність / досяжність), визначає мис-

лення (історичну форму) як свій об'єкт та актуалізує роль досвіду. Такий суб'єкт існує як функція тексту, тобто як шлях, яким можна пройти слідом за дослідником у процесі читання, без експлікації правил.

Філософський та історичний досвід подібні нескінченністю запитування про істину. Наближаючись до висловленого у тексті, суб'єкт долає подвійну перешкоду, або вирішує подвійне завдання – наблизитися до інакшості того, хто висловився у тексті, та інакшості історичного контексту як умови такого наближення. В цьому русі складно відокремити поразку від триумфу. Розмова перетворюється на розслідування, і навпаки, розслідування щодо обставин перетворюється на філософську розмову. Думки і аргументи міняються місцями. Десь у цих переходах з'являється та існує суб'єкт історико-філософського пізнання.

Список посилань

- Бартоліні, М. Г. (2017). *Пізнай самого себе: неоплатонічні джерела в творчості Г. С. Сковороди*. Київ: Академперіодика.
- Бондаревська, І. А. (2017). Сковородіана: труднощі читання, або що приховують і що повідомляють тексти. *Київська Академія*, 14, 94–114.
- Голіченко, Т. С. (2004). Історик філософії – у світлі історії філософії і *vice versa*. *Наукові записки НаУКМА: Філософія та релігієзнавство*, 25, 25–30.
- Голіченко, Т. С. (2008). Роздуми довкола сучасної історико-філософської методології: «ідеологія контексту» та її критика у працях І.-Ш. Зарка. В М. Ткачук, І. Бондаревська, & В. Козловський (Ред.), *Могилянські історико-філософські студії* (с. 240–256). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Джохадзе, І. Д. (2014). Возможна ли объективная история философии: спор об анахронизме в аналитической философии XX–XXI веков. В Н. В. Мотрошилова (Ред.), *История философии: вызовы XXI века* (с. 189–195). Москва: Канон + РООИ «Реабилитация».
- Довга, Л. М. (2017). Бартоліні, Марія Грація. Пізнай самого себе: неоплатонічні джерела в творчості Г. С. Сковороди, переклад з італійської Мар'яни Прокопович та Катерини Новікової (Київ: Академперіодика, 2017): [рецензія]. *Київська Академія*, 14, 213–218.
- Епишкин, П. И. (2010). *Исторический словарь галлицизмов русского языка*. Москва: Словарное издательство ЭТС. Отримано з <https://gallicismes.academic.ru/2581>
- Йосипенко, О. М. (2016) Інтерпретувати інтерпретатора, або соціальна історія французьких рецепції Ніцше. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 1–2, 71–82.
- Козловський, В. П. (2014). *Кантова антропологія: джерела, констеляції, моделі*. Монографія. Київ: Києво-Могилянська академія.
- Менжулін, В. І. (2010). *Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні*. Монографія. Київ: НаУКМА, Аграр Медіа Груп.
- Ткачук, М. Л. (2000). Академічна філософія як феномен. *Наукові записки НаУКМА: Філософія та релігієзнавство*, 18, 52–58.
- Ткачук, М. Л. (Ред.). (2006). *Могилянський історико-філософський семінар (2003–2005). Матеріали засідань*. 1. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2008). Дмитро Чижевський і традиція українського «серцезнавства». *Філософська думка*, 2, 51–60.
- Ankersmit, F. R. (2005). *Sublime Historical Experience*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Klein, J. R. (2013). Philosophizing Historically / Historicizing Philosophy: Some Spinozistic Reflection. In Laerke, M., Smith, J., & Schliesser, E. (Eds.). (2013). *Philosophy and its History: Aims and Methods in the Study of Early Modern Philosophy* (pp. 134–158). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Kristeller, P. O. (1985). Philosophy and Its Historiography. *Journal of Philosophy*. 82/11, 618–625.
- Merleau-Ponty, M. (1960). *Signes*. Paris: Gallimard.
- Schneewind, J. B. (2006). Review: Tom Sorrell and G. A. J. Rogers, (eds.), *Analytic Philosophy and History of Philosophy*. Oxford University Press, 2005. *Notre Dame Philosophical Reviews. An Electronic Journal*. Retrieved from <https://ndpr.nd.edu/news/analytic-philosophy-and-history-of-philosophy/>.
- Smaltz, T. M. (2013). What Has History of Science to Do with History of Philosophy. In Laerke, M., Smith, J., & Schliesser, E. (Eds.). (2013). *Philosophy and its History: Aims and Methods in the Study of Early Modern Philosophy* (pp. 301–324). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Sorrell, T. (2005). Introduction. In T. Sorrell, & G. A. J. Rogers (Eds.), *Analytic Philosophy and History of Philosophy* (pp. 1–11). Oxford University Press.
- Zarka, Y. Ch. (2005). The Ideology of Context: Uses and Abuses of Contexts in the Historiography of Philosophy. In T. Sorrell, & G. A. J. Rogers (Eds.), *Analytic Philosophy and History of Philosophy* (pp. 147–160). Oxford: Oxford University Press.

References

- Ankersmit, F. R. (2005). *Sublime Historical Experience*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bartolini, M. G. (2017). *Piznai samoho sebe: neoplatonichni dzhherela v tvorchosti H. S. Skovorody* [Know yourself: Neoplatonic Sources in the Works of Hryhorii Skovoroda]. Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian].
- Bondarevska, I. A. (2017). Skovorodiana: trudnoshchi chytannia, abo shcho prykhovuiut i shcho povidomliaiut teksty [Reading Skovoroda's Works: What Do the Texts Hide and Reveal?]. *Kyivska Akademiia*, 14, 94–114 [in Ukrainian].
- Dovha, L. M. (2017). Bartolini, Mariia Gratsiia. "Piznai samoho sebe": neoplatonichni dzhherela v tvorchosti H. S. Skovorody,

- preklad z italijskoi Mariany Prokopovych ta Kateryny Novikovo (Kyiv: Akademperiodyka, 2017), 157 s.: [retsenziia] [Review of Book Bartolini, M. G. (2017). Know Yourself: Neoplatonic Sources in the Works of Hryhorii Skovoroda / translated from Italian by M. Prokopovych and K. Novikova. Kyiv: Akademperiodyka, 2017]. *Kyivska Akademiia*, 14, 213–218 [in Ukrainian].
- Dzhokhadze, I. D. (2012). Vozmozhna li ob'ektivnaia istoriia filosofii: spor ob anakhronizme v analiticheskoi filosofii XX–XXI vekov [Is there an Objective History of Philosophy: a Debate about Anachronism in the Analytical Philosophy of the XX–XXI centuries]. In N. V. Motroshilova (Red.), *Istoriia filosofii: vyzovy XXI veka [History of Philosophy: Challenges of XXI century]*. Moscow: Kanon + ROOI “Reabilitatsiia” [in Russian].
- Epishkin, P. I. (2010). *Istoriicheskii slovar' gallitsizmov russkogo iazyka [Historical Dictionary of Gallicisms in Russian]*. Moscow: Slovarnoe izdatel'stvo ETS. Retrieved from <https://gallicismes.academic.ru/2581> [in Russian].
- Holichenko, T. S. (2004). Istoryk filosofii u svitli istorii filosofii i vice versa [Historian of Philosophy in the Light of the History of Philosophy and Vice versa]. *Naukovi zapysky NaUKMA: Filosofii ta relihiieznavstvo*, 25, 25–30 [in Ukrainian].
- Holichenko, T. S. (2008). Rozdumy dovkola suchasnoi istoryko-filosofskoi metodolohii: “ideolohiia kontekstu” ta yii krytyka u pratsiakh I.-Sh. Zarka [Reflections on Modern Historical and Philosophical Methodology: “Ideology of the Context” and its Critique in the Works of I.-Ch. Zarka]. In M. Tkachuk, I. Bondarevska, V. Kozlovskiyi (eds.), *Mohylianski istoryko-filosofski studii [Kyiv Mohyla Academy Historical and Philosophical Studies]* (pp. 240–256). Kyiv: Publishing house “Kyievo-Mohylianska akademiia” [“Kyiv-Mohyla Academy”] [in Ukrainian].
- Klein, J. R. (2013). Philosophizing Historically / Historicizing Philosophy: Some Spinozistic Reflection. In Laerke, M., Smith, J., & Schliesser, E. (Eds.). (2013). *Philosophy and its History: Aims and Methods in the Study of Early Modern Philosophy* (pp. 134–158). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Kozlovskiyi, V. P. (2014). *Kantova antropologia: dzherela, konsteliatsii, modeli [Kant's anthropology: sources, constellations, models]*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
- Kristeller, P. O. (1985). Philosophy and Its Historiography. *Journal of Philosophy*. 82/11, 618–625.
- Menzhulin, V. I. (2010) *Biohrafichnyi pidkhid v istoryko-filosofskomu piznanni [Biographical Approach Within the Historiography of Philosophy]*. Kyiv: NaUKMA, Ahrar Media Hrup [in Ukrainian].
- Merleau-Ponty, M. (1960). *Signes [Signs]*. Paris: Gallimard [in French].
- Schneewind, J. B. (2006). Review: Tom Sorrell and G. A. J. Rogers, (eds.), *Analytic Philosophy and History of Philosophy*. Oxford University Press, 2005. *Notre Dame Philosophical Reviews. An Electronic Journal*. Retrieved from <https://ndpr.nd.edu/news/analytic-philosophy-and-history-of-philosophy/>.
- Smaltz, T. M. (2013). What Has History of Science to Do with History of Philosophy. In Laerke, M., Smith, J., & Schliesser, E. (Eds.). (2013). *Philosophy and its History: Aims and Methods in the Study of Early Modern Philosophy* (pp. 301–324). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Sorrell, T. (2005). Introduction. In T. Sorrell, & G. A. J. Rogers (Eds.), *Analytic Philosophy and History of Philosophy* (pp. 1–11). Oxford University Press.
- Tkachuk, M. L. (2000). Akademichna filosofii yak fenomen. [Academic philosophy as a phenomenon]. *Naukovi zapysky NaUKMA: Filosofii ta relihiieznavstvo*, 18, 52–58 [in Ukrainian].
- Tkachuk, M. L. (Red). (2006) *Mohylianski istoryko-filosofskiyi seminar (2003–2005) Materialy zasidan [Seminar on Historiography of Philosophy in Kyiv Mohyla Academy (2003–2005)]*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [Kyiv-Mohyla Academy] [in Ukrainian].
- Tkachuk, M. L. (2008). Dmytro Chyzhevskiyi i tradytsiia ukrainskoho “sertseznavstva” [Dmytro Chizhevsky and the tradition of the Ukrainian “sertseznavstvo”]. *Filosofska dumka*, 2, 51–60 [in Ukrainian].
- Yosypenko, O. M. (2016). Interpretuvaty interpretatora, abo sotsialna istoriia frantsuzkykh retseptsi Nitsche [To Interpret an Interpreter or a Social History of the French Receptions of Nietzsche]. *Multyversum. Filosoфskyyi almanakh*, 1–2, 71–82 [in Ukrainian].
- Zarka, Y. Ch. (2005). The Ideology of Context: Uses and Abuses of Contexts in the Historiography of Philosophy. In T. Sorrell, & G. A. J. Rogers (Eds.), *Analytic Philosophy and History of Philosophy* (pp. 147–160). Oxford: Oxford University Press.

Iryna Bondarevska

ON THE SUBJECT OF COGNITION IN HISTORIOGRAPHY OF PHILOSOPHY

Historiography of philosophy as a philosophical discipline has an ambivalent status. It must seek facts and care about thoughts. The discussion on this subject is continuing. The purpose of this article is to clarify the specific role of the subjectivity in the historiography of philosophy and consider functions and forms of its presence in research texts. Actually, texts are the place in which a researcher carries out him/herself as the researcher. So, he/she obtains the identity in the text or does not at all. It means that the subjectivity as the instance of the cognitive activity does not coincide with the empirical subject and must be reconstructed in the text. It is the first. The second is that in the text the researcher builds bridges between past and present: the past gains access to the present, and vice versa – the present has access to the past. He/she does not speak with the own voice but must hear another. The third is that the existence of interpreters as a social group rejects the legitimacy of a direct contact between the text and the reader and promises the contact in the text of the researcher. Taking to account these assumptions I show a role of subjectivity in the sort of cognition, which historiography of philosophy is. I give answers to such questions. What do the historians of philosophy say in his/her texts? What is the specificity of philosophical communication with the past? What requirements to the reader do the philosophical texts “put forward”? What is the role of mood and feeling in saving contacts with philosophical thought of the past? The analysis is based on some theoretical ideas of Y. Ch. Zarka (Philosophical History of Philosophy) and F. R. Ankersmit (sublime historical experience). The conclusions are confirmed with a brief comparative analysis of two publications on the philosophy of the eighteenth century.

Keywords: Historiography of philosophy, historical and philosophical research, philosophical history of philosophy, subject and object of cognition, historical experience, text, and context.